स्वाङ्गेन जीवति विनश्यति तद्विहीनः। त्वक्चर्ममांस-रुधिरास्थिपुरीषराशिर्नायं स्वयं भवितुमर्हति नित्य-शुद्धः"। "कर्मेन्द्रियैः पञ्चभिरन्वितोऽयं प्राणो भवेत् प्राणमयस्तु कोशः"। "ज्ञानेन्द्रियाणि च मनश्च मनोमयः स्यात् कोशो ममाहमिति वस्तुविकल्पहेतुः। संज्ञादिभेद-कलनाकलितो बलीयांस्तत्पूर्वकोशमभिपूर्य विजृम्भते यः। पञ्चेन्द्रियैः पञ्चभिरेव होतृभिः प्रचीयमानो विषयाज्य-धारया। जाज्वल्यमानो बहुवासनेन्धनैर्मनोमयाग्निर्दहति प्रपञ्चम्"। "बुद्धिर्बुद्धीन्द्रियैः सार्द्धं सवृत्तिः कर्तृलक्षणः। विज्ञानमयकोशः स्यात् पुंसः संसारकारणम्। अनुव्रज-त्यितमतिवि स्वशक्तिर्विज्ञानसंज्ञः प्रकृतेर्विकारः। ज्ञान-क्रियावानहमित्यजस्रं देहेन्द्रियादिष्वभिमन्यते भृशम्" आनन्दमयकोशस्तु आनन्दमयकोशशब्दे ७२६ पृ० उक्तः।

पञ्चक्रोशी स्त्री पञ्चानां क्रोशानां समाहारः। काशग्राः दीर्घविस्ताराभ्यां पञ्चसु क्रोशेषु "वाराणस्यां कृतं पापं पञ्चक्रोश्यां विनश्यति। पञ्चक्रोश्यां कृतं पापमन्तर्गेहे विनश्यति" काशीख०। तद्भेदात् पञ्चक्रोशीदीर्घायामायां २काशग्राच्च।

पञ्चतारगण न० ६तत्०। पञ्चानां तारायां गणः उत्तर० द्विगुः। सर्वपञ्चके "तारेतु पञ्चभिः प्रोक्तः पञ्चतारा-भिधो गणः। काचमैन्दवसाद्रविट सौर्यचन्द्रैः समैः। स्यात् पञ्चतारकं तच्च सर्व्वोपेतं षडाङ्गयम्" राजनि०।

पञ्चनङ्ग अव्य० पञ्चानां नङ्गानां नदीनां समाहारः "नदी-भिश्च" पा० अव्ययी० "समाहारे चायमिष्यते" सि०कौ०। समाहृतासु पञ्चसु नदीषु भा०क्रो०५४अ० तत्र पञ्चनङ्गेषु इत्यत्र सप्तम्या वा न लुक्। २काशीस्थे पञ्चनदतीर्थे पञ्चनदशब्दे दृश्यम्।

पञ्चगण पु० पञ्चानां गणो यत्र। 'विदारी गम्भा इक्षती पृश्निपर्णीर्निदिग्धिकाः राजनि० उक्ते विदार्य्यादीनां पञ्चानां गणे।

पञ्चगव न० पञ्चानां गवां समाहारः टच्समा० क्लीबता च। पञ्चानां गवां समाहारे। पञ्च गावोधनमस्य उत्तरपदद्विगौ टच् समा०। पञ्चसंख्यान्वितगवधनस्वामिनि त्रि०।

पञ्चगव्य न० गोर्विकारः यत् पञ्चगुणितं गव्यम्। गोमूत्रादि पञ्चके तस्य प्रमाणादि हेमा०प्र०ख० उक्तं यथा स्कन्दपुराणे विष्णुना तथा वह्नीन्द्रवाय्वर्कदेवतानि यथा-क्रमम्। विद्रुतानि कुशोदश्च पितराजाधिदैवतम्। प्रोक्तामावे स्वशैतानि कपिलायाः प्रकल्पयेत्। गोमूत्र-भागस्तस्यार्द्धं गलत् क्षीरस्य च त्रयम्। दयं दध्नो घृतस्यैकमेकश्च कुशवारिणः। गायत्र्या चैव गोमूत्रं गन्धद्वारेति गोमयम्। आप्यायस्वेति च क्षीरं दधि क्राव्णेति वै दधि। तेजोऽसि शुक्रमित्याज्यं देवस्य त्वा कुशोदकम्। एभिस्तु पञ्चभिर्युक्तं पञ्चगव्यं प्रचक्षते। एतदेव महापुण्यं ब्रह्मकूर्चमिति स्मृतम्"। व्यासेन "गोमूत्रं ताम्रवर्णायास्त्रैकमाषकसङ्ख्यया। पुण्यं वरु-णदैवत्यङ्गायत्र्याभिमन्त्रितम्। गोमयं श्वेतवर्णा-यास्तुमाषकमात्रया। गृह्णीयादग्निदैवत्यङ्गन्धद्वारेति वै मनैः। क्षीरं काञ्चनवर्णायाः सोमदैवत्यमेव च। आप्यायस्वेति मन्त्रेण माषद्वादशसम्मितम्। गृह्णीत वायुदैवत्यं कृष्णवर्णोद्भवं दधि। दशमाषमात्रकन्तु दधि-क्राव्ण इति स्मरन्। घृतं तु नीलवर्णायाः पञ्चमाषक-संख्यया। गृह्णीत सूर्यदैवत्यं तेजोऽसीति जपन् क्र-मात्। शतत्रयं माषमानं चत्वारिंशच्च पञ्च च। कुशो-दकस्य गृह्णीयाद्देवस्यत्वेति कीर्त्तयन्। ताम्रपात्रे प-लाशे वा पात्रे मिश्रीकृतञ्च तत्। आपोहि ष्ठेति चा-नीय प्रणवेन प्रविश्य तत्। उदङ्मुखस्तिराचम्य ततो गच्छेत् स्वकं गृहम्। तत्रापि होमे प्राग्वच्च कृत्वा दद्याच्च दक्षिणाम्। ब्राह्मणस्य यथा यज्ञ्या शोभनं तु मनोहरम्। गवां वर्णास्तु शुक्लाद्याः सन्ति देशेषु यत्र न। तत्र वर्णविभागेन पञ्च गव्यानि चाहरेत्। वर्णाभावाच्च दोषोऽस्ति मात्राहीनं विवर्जयेत्। त्याज्यानि दूषितानां च दधिमूत्रपर्याषि च। चेलकेशास्थिभक्ष्या-णामभक्ष्यैः सम्पृक्तां तथा। रोगार्त्तानां च यूकार्त्ति मृताण्डानाममङ्गलम्। (मृताण्डा मृतगर्भाः) निष्फ-लत्वेन वन्ध्यानां क्षत्तानां क्षमिभिस्तथा। अमानप्रति-दत्तानि सञ्चिनीप्रभवानि च। शुद्धभाण्डे मनोज्ञे च भूमावपतितानि च। अशीतव्यानि विविधं खेटं तासां न कारयेत्"। ब्रह्मकूर्चव्रतमिदं सर्वपाप प्रणाशनम्। सर्वकामप्रदं पुंसां रूपारोग्ययशःप्रदम्। महतामपि पापानां नाशनं श्रीविवर्द्धनम्"।

पञ्चगव्यघृत सुश्रुतोक्ते पक्वघृतभेदे "त्रिफलां चित्रकं सुक्तं हरिद्रे द्वे विषां वचाम्। विडङ्गं तत्रूपं चव्यं च सुरदारु तथैव च। पञ्चगव्यमिदं पानाद्विषमज्वरनाश-नम्। पञ्चगव्यमृते गर्भात् पाच्यमन्यद्घृतेषु च। वल-याथ परं पाच्यं शुद्ध्या तद्वदेव तु। जीर्णज्वरे च